HAJNÁ, Milena. *ŠATY CHODICÍ. Každodennost a symbolika ve šlechtickém šatníku raného novověku*. České Budějovice: Národní památkový ústav. 2016, 255 s.
ISBN 9788087890172.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2019.67.4.9>

Autorka publikácie Milena Hajná vyštudovala Kultúrnu históriu na Jihočeské univerzitě v Českých Budějoviciach. Absolvovala vedecké zahraničné stáže vo Viedni a v Alcalá de Henares v Španielsku a zaoberá sa výskumom česko-španielskych vzťahov v ranom novoveku a každodennou kultúrou šľachtických sídiel. Zameriava sa na dejiny odievania a kultúru cestovania, čoho výsledkom sú viaceré publikácie na túto tému. Jej kniha *Šaty chodící* prináša nový pohľad na odev v histórii. Je to nielen opis jednotlivých súčastí šatníka novovekého šľachtica, ale najmä súvislosti zo života, ktoré s odevom súviseli. Zameriava sa na ranonovoveké „české země“ zasadené do širšieho stredoeurópskeho kontextu. Keďže šaty a odev sú silne vizuálnym elementom, kniha je doslova prešípovaná dobovými portrétmi najmä rodov z Rožmberka, Hradce, zo Švamberka, rodu Zrínkových zo Serynu, Eggenbergov, Schwarzenbergov, Černínov a mnohých ďalších. Okrem vizuálnych uvádza autorka aj množstvo archívnych prameňov. Nechýbajú odevné inventáre, súpisy majetku, účtovné záznamy, korešpondencia a aj denníky.

Kniha je rozdelená do dvoch hlavných kapitol. Prvá s názvom *Šlechtic a jeho garderoba* uvádza čitateľa do odevnej problematiky a základnej terminológie. Vysvetľuje hodnotu šiat a textílií, ktoré mali v minulosti omnoho väčšiu cenu ako dnes. Približuje spôsoby uskladňovania odevov, ich premiestňovania a starostlivosť o ne na konkrétnych príkladoch zo života šľachty. Upresňuje význam slova garderoba a uvádza aj povolania, ktoré súviseli s jej udržiavaním. Výpisy s inventárov nám poskytujú približnú predstavu, koľko šatstva mal novoveký šľachtic a čo konkrétne v garderobe nesmeli chýbať. Autorka uvádza dokonca aj súdne spory, ktoré boli vedené kvôli šatstvu, najmä v dedičských konaniach. Čitateľ si tak môže utvoriť predstavu o nákladnosti a cene odevov v ranom novoveku. Na konci prvej kapitoly približuje autorka módné trendy, ktoré vtedy vládli v Európe a ktoré priamo či nepriamo ovplyvňovali šľachtickú módu v českých zemiach.

Druhá, omnoho rozsiahlejšia kapitola s názvom *Oděv a životní cyklus šlechty*, sa zameriava na odev v živote šľachtica. Prvá podkapitola s názvom *Stupně lidského života* predstavuje odev v rôznych fázach života človeka: od narodenia až po smrť. Autorka veľmi originálne predstavuje odev na type dobovej rytiny označovanej ako stupne ľudského života, ktoré ikonograficky nadväzujú na stredoveké kolesá života alebo kolesá šťastia. Táto kapitola je v podstate opisom konkrétnych rytín, ktoré si autorka vybrala ako príklad. Opis miestami dopĺňa aj o vysvetlenie určitých ikonografických detailov, no tiež sa odkláňa od hlavnej témy, čo pôsobí na čitateľa trochu máľúco. Napriek tomu sú to veľmi zaujímavé informácie, hoci sa vzdiaľujú od danej problematiky. Za touto podkapitolou nasledujú jednotlivé fázy života človeka. Druhá podkapitola sa prirodzene venuje obdobiu detstva. Sú nám predstavené všetky textílie, ktoré sprevádzajú matku a dieťa už od pôrodu. Detské košieľky, plienky, ale aj honosnejšie košieľky na krst boli predmetom veľkých priprav už počas tehotenstva. Látky a textil totiž neboli tak ľahko dostupné ako v dnešných dobách, a preto tvorili aj značnú časť výbavy nevesty. Text je obohatený aj

o výklad ikonografie na detských šľachtických portrétoch, čo pomáha čitateľovi pochopiť širšie dobové súvislosti. Vysvetľuje, prečo šľachtici obliekali svoje deti do náročných šiat, ktoré boli identické s odevom dospelých a taktiež, prečo bola krása ich detí tak veľmi podstatná. Tretia podkapitola s názvom *Mládenc a panna* približuje obdobie dospievania a prípravy na budúcu spoločenskú kariéru a manželský život. Uvádza rozdiely v odievaní slobodnej ženy a vydatej, a život mládencov na tzv. gavalierskych cestách. Tu autorka trochu odbáča od témy a približuje módné trendy v zahraničí, napr. v Taliansku alebo Francúzsku. Uvádza denníky a trachtenbuchy, ktoré v tej dobe vznikali, taktiež literatúru, ktorá viedla mládencov na potulkách po svete. Spomína odevné zvyky na kráľovských dvoroch a konzekvencie vyplývajúce z ich nedodržiavania. K téme sa opäť vracia v stati o odeve mladých panien čakajúcich na vydaj. Ich život bol v porovnaní s mladými mužmi omnoho chudobnejší a spočíval v cibrení vlastností potrebných pre manželstvo. Štvrtá podkapitola s názvom *Snoubenci, ženich a nevesta* mapuje jeden z najdôležitejších životných okamihov dvoch mladých ľudí. Textil a odev, teda najmä jeho dostatok a bohatstvo, bol pre zasnúbenie a svadbu tak dôležitý, že pokiaľ neboli zabezpečené šaty pre snúbencov, svadba sa nemohla konať. Stať sprevádza čitateľa prípravami na svadbu nielen z pohľadu ženicha a nevesty, ale aj svadobných hostí. Mnoho pozvaných šľachticov muselo pozvanie na svadbu zrušiť, pretože nemali adekvátny odev. Text vysvetľuje bohatú symboliku zasnubných darov, ktoré si snúbenci posielali na znak svojej lásky, ale aj výpočet svadobných darov, v ktorých mal textil a odevy pevné miesto. Autorka používa množstvo zasnubných alebo priamo svadobných portrétov českej šľachty, na základe ktorých si vie čitateľ urobiť veľmi dobrú predstavu o odeve. Niektoré detaily odevu síce interpretuje nesprávne, no neuberá to textu na zaujímavosti. Spomína aj osud svadobných šiat po skončení veselí. Niektoré boli rozobraté a prešité, iné skončili ako dar niektorému z kostolov, alebo si ich manželia nechávali na pamiatku. Za touto podkapitolou nasleduje časť s názvom *Manžel a manželka*. Pre ženu to znamenalo nosiť čepiec ako symbol svojho statusu. Okrem toho sa jej odev zmenil aj v iných detailoch. Dekolt už nemohol byť taký hlboký, farby a látky tak pestré. Mnohé manželské portréty tvorené ako pandanty nám ponúkajú náhľad do manželského života a jeho symboliky. Pes ako symbol vernosti, široká symbolika kvetov a farieb, drobné detaily na obrazoch rozprávajú príbehy skryté laickému pozorovateľovi. Smrť patrí k životu, a tak sa ďalšia podkapitola venuje obdobiu života po odchode milovanej polovičky na večnosť. *Vdovec a vdova* obliekajú smútočný šat, ktorý jasne prezrádza okoliu ich spoločenský status. Čierna a biela ovládli garderóbu ovdovelého šľachtica či šľachtickej. Smrť panovníka alebo niekoho blízkeho z panovníckej rodiny znamenala pre dvoranov zaobstaranie si smútočného odevu a ten museli nosiť tak dlho, ako im to dvorské predpisy kázali. Pre šľachticov to často znamenalo veľké výdaje, keďže nemohli niekoľko mesiacov chodiť v jedných šatách. *Pohřební šaty* je názov siedmej podkapitoly a mapuje, čo si novoveký šľachtic vzal so sebou do truhly. Jeho pranie ohľadne odevu bolo časťou poslednej vôle. Veľmi často si šľachtici na znak svojej pobožnosti priali byť pochovaní v mníšskom habite. K smrti sa spája mnoho povier, ktoré autorka spomína a vysvetľuje, veľa z nich sa priamo dotýka odevu a iných textílií spojených s nebožtíkom. Katafalkové portréty, ktoré autorka pripojila k textu, nám prinášajú dokonalý pohľad na zvyky spojené so smrťou. Odev, ale aj doplnky, ako napríklad krucifixy, pátričky a medailóny so

svätými sú jasne vykreslené a dajú sa dokonca identifikovať podľa opisu v dobových inventároch šľachtica. Časť tejto podkapitoly je venovaná aj pohrebným odevom detí. Posledná časť nesie názov *Šaty a šperky jako dar*. Samotný názov podkapitoly nám veľa prezradí o jej obsahu. Autorka uvádza, akú veľkú hodnotu mali textilie a odevy, a prečo boli tak často voľbou pre dar. Boli nimi obdarovávané všetky vrstvy vtedajšej spoločnosti: od kráľov až po poddaných. Textilom sa nemrhalo, bol spotrebovaný do poslednej nitky, čo je obrovský rozdiel oproti dnešným trendom.

Kniha *Šaty chodící* je krásna farebná publikácia plná zaujímavostí a nových pohľadov na odevnú kultúru. Autorka samotný text doplnila rozsiahlym poznámkovým aparátom, ktorý síce obsahuje mnoho užitočných informácií, no častokrát na úkor hlavného textu a odvádza čitateľovu pozornosť. V texte sa nachádza mnoho odborných či cudzích výrazov, ktoré sú uvedené kurzívou, ale bez ďalšieho vysvetlenia. Čo knihe skutočne chýba je terminologický slovník, ktorý by pomohol čitateľovi laikovi lepšie pochopiť text. Takto je kniha skutočne obohacujúca len pre človeka zdatného v historickej odevnej terminológii. Pre bádateľa v oblasti dobovej módy je to dokonalý odrazový mostík pre ďalší výskum, no bežný človek by potreboval doplniť svoje vedomosti z iného zdroja, aby si mohol túto publikáciu skutočne vychutnať.

Lenka Pajer
Historický ústav SAV
(interná doktorandka)

DUDEKOVÁ, Gabriela – MANNOVÁ, Elena. *VOJAK MEDZI CIVILMI, CIVIL MEDZI VOJAKMI. Vzťah armády a spoločnosti v období modernizácie*. Bratislava, ProHistoria 2017, 512 s. ISBN 9788089910014.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2019.67.4.10>

Nezainteresovaný čitateľ by mohol nedoceniť informáciu z titulného listu, že recenzovaná kolektívna monografia je dedikovaná kolegovi Vojtechovi Danglovi, preto začnem práve ňou. A ním. S vedomím rizika, na ktoré správne upozorňuje Ivan Kamenec už v úvode – že akákoľvek zmienka o kolegovi Danglovi hrozí okamžitým žánrovým sklznutím zo štandardného akademického písania do laudatia. Nepomôžem si. Ide o problém zdieľaný naprieč generáciami a nezávislý od špecifickej výskumnej orientácie. V tomto prípade má totiž konkrétna dedikácia na recenzované dielo aj výrazný formatívny vplyv. Vojtech Dangl nielen sám výborne píše o zaujímavých veciach, ale inšpiruje k tomu aj ďalších autorov, kolegov, kamarátov. Len do tejto publikácie, so striktným tematickým i chronologickým vymedzením, ich prispelo vyše dvadsať. Výslednej konzistentnosti a čítavosti textu výrazne prospela i skvelá editorská práca hlavných autoriek Eleny Mannovej a Gabriely Dudekovej.

Prvé tri časti knihy sú venované vybraným témam z obdobia sklonku Habsburskej monarchie, prvej svetovej vojny a medzivojnového Československa, spojivom štvrtej je fenomén historickej pamäti. V závere publikácie hlavné autorky pripravili jej päťstrano-